

TREBALLAR PER VIURE

MARC PLANA

Comissió Agenda Llatinoamericana Catalunya

L'ésser humà és un ésser ocupat. Des dels nostres primeríssims avantpassats, l'ésser humà necessita alimentar-se, caçar o cultivar, protegir-se, tenir cura de les cries... i això requereix de temps i d'una organització per a distribuir les tasques que necessita cobrir una determinada societat. L'ésser humà, explica Todorov, no és un ésser ociós. No pot ser-ho. Les nostres necessitats ho imposen. No obstant, la manera concreta en què es porta a terme aquesta organització ha canviat molt a través dels temps. L'ésser humà té la capacitat d'organitzar-se de diferents maneres en funció de les necessitats que l'entorn imposa. Hi ha cultures que es basen en la jerarquia i l'obediència: uns quants decideixen allò que tots fan. És el cas de les primeres cultures sedentàries o de les societats esclavistes. Hi ha cultures nòmades en què tots els individus aporten al col·lectiu i és el col·lectiu qui distribueixi equitativament. Factors diversos dissenyen i caracteritzen per tant les organitzacions socials: la jerarquia (o les raons que justifiquen el com es distribueixen les tasques), la distribució dels béns resultants (com es reparteix el fruit del treball dins un col·lectiu), la transparència (la informació que té el col·lectiu sobre la jerarquia i la distribució)... El treball, tal i com l'entendem avui en dia, respon a un significat concret dins d'un ampli context de relacions socials. El treball té la seva història, té les seves justificacions i respon a unes necessitats concretes del sistema econòmic en el qual s'inscriu.

Del treball al treball remunerat

Tradicionalment, una estructura de poder masclista ha imposat una distribució de les tasques en què l'home s'encarregava de l'abastament i la dona es dedicava a la cura de la família i les tasques de la llar. El cercle familiar tenia importància donat que era una estructura de recolzament a aquestes tasques. La família hi recorria en ajuda per a la cura de malalts o per a necessitats més o menys puntuals. Els processos industrialitzadors van significar un canvi important a partir del segle XIX. A causa que l'abastament va passar aleshores a dependre principalment d'un salari, es va imposar una distinció entre treball no remunerat i treball remunerat fins que el significat de «treball»

va recaure únicament en la segona part del binomi. El psicòleg social Joel Feliu explica com, durant aquell segle, la necessitat de mà d'obra va impulsar una sèrie de mides per a normalitzar el treball pautat a canvi de necessitats de primera mà. A Europa, existien lleis per a obligar al treball forçat a aquelles persones sense domicili fixe i un treball *seriós*. A Anglaterra, centenars de *workhouses* es van construir per a tancar-hi els pobres a canvi de treball: «era preferible eliminar qualsevol possibilitat de supervivència alternativa (per exemple, la caritat) amb la finalitat de portar els treballadors a la fàbrica de manera *natural*». El significat de la paraula treball es va desplaçar cap al treball remunerat encara que el treball no remunerat seguia existint (principalment, a càrrec de les dones). Progressivament, la burocratització de l'estat i el posterior estat del benestar van permetre als ciutadans accedir a ajudes més allà de les possibilitats del cercle familiar. S'entenia així que les necessitats dels ciutadans quedaven cobertes principalment per la doble via del salari i per les prestacions socials que posava a disposició l'estat (i en terecr lloc, pel poc reconegut treball no remunerat).

Economia virtual i treball

L'economia actual és virtual. No es tracta d'un mercat de cereals o del producte d'una cacera, on tot el món veu allò que s'ha de dividir entre els ciutadans. Avui, el diner s'ha convertit en el símbol clau d'allò que cal per a cobrir les necessitats de la societat. No obstant, a nivell col·lectiu, sabem poc del volum de diner que es pot repartir i de com es fa. El diner córrer més ràpid de l'estona que triguem a comptar-lo i hem d'acontentar-nos amb les explicacions dels experts sobre el diner que tenim com a col·lectiu. Van ser experts com el filòsof i nobel d'economia Hayek els que van obrir el camí per a què els governs neoconservadors dels anys 80 retallessin prestacions socials. Els experts actuals diuen que l'estat ja no pot cobrir les necessitats bàsiques del ciutadà. I si l'estat no oferís serveis, l'única alternativa per a cobrir les necessitats bàsiques quedaria reduïda a allò que es pugui arribar a aconseguir a través del treball remunerat. D'aquí, la importància progressiva de la

paraula treball.

La fi de l'estat del benestar obriria el panorama a diferents situacions. En primer lloc, el ciutadà global hauria d'accedir a les necessitats bàsiques comprant-les a través del mercat. En segon lloc, la importància psicosocial del treball es convertiria en el principal aliat d'un capitalisme que mercantilitza tot allò que es pot mercantilitzar. Si el treball es percep com a natural, es podria mercantilitzar definitivament l'aigua, la terra, l'educació... i demanar així al ciutadà que accedís a drets només si té diners. En tercer lloc, la virtualitat de l'economia funcionaria com una caixa forrada opaca que legitimaria la dificultat de posar en dubte la creixent prèdica de treballar més i més (o, el que és el mateix, de pagar més i més). I mentre la crítica exposa les estratègies d'un sistema que sap enriquir als rics quan hi ha transacció econòmica (paradisos fiscals, corrupció, especulació, més opacitat...), la necessitat de diners empeny a les famílies a sobreocupar-se. Avui, una parella mitja espanyola necessita dos sous i trenta anys per a pagar la vivenda mitjana que els nostre pares van comprar en «només» deu anys i un sol sou. El que passa és que aquesta mateixa parella segueix tenint necessitats on no col·laboren ni l'estat ni el cercle familiar i que ha de cobrir amb treball no remunerat, rao per la qual se sobreocupa més o contracta més serveis al mercat. Avui, el mercat és omnipresent i la peça quotidiana clau que legitima el creixement és la creença que només treballant podem accedir als béns bàsics. El treball és l'altra cara del consumisme: la base que el fa possible, però que també anuncia greus conseqüències per als drets bàsics. «Pràcticament s'està intentant anar en la direcció de negar que existeixen drets de ciutadania –explica l'economista Miren Etxezarreta als documentals de *L'Excusa* (vegeu plana 233)–, tu no tens drets de ciutadà, has de ser capaç de comprar-ho tot al mercat».

Cultura, individu i autogestió

La filòsofa Michela Marzano ressegueix com el treball s'ha convertit en la clau del nou capitalisme a *Programados para triunfar: nuevo capitalismo, gestión empresarial y vida privada*. Segons l'autora, el model jeràrquic a través del qual el treballador obeïa a cegues ha estat substituït per una cultura liberal en la qual el treballador mostra la seva competència a través del seu compromís amb l'empresa. El bon treballador és el que sap utilitzar la seva llibertat per a adaptar-

se a les necessitats de l'empresa. Flexibilitat, autorealització, responsabilitat. El concepte clau que inunda tots els racons de la nostra vida és autogestió individual, concepte que es repeteix com un mantra en una societat que ja no està disposada a estar pendent d'allò que necessiten els seus ciutadans. Si els teus drets s'esbaeixen, és que no te'ls has sabut guanyar. Si no tens futur, és que no saps gestionar la teva vida. Si perds una oportunitat, és que no t'has esforçat al màxim. L'autogestió com a única realitat és fins i tot l'alternativa que es proposa des dels cercles crítics. Les històries d'herois ens arriben des de l'esport i les pel·lícules, i el treball com a autogestió individual s'anuncia com la solució a tots els mals. És dolorós veure com Europa està disposada a vendre l'ànima a qualsevol proposta que sigui capaç de generar dos llocs de treball encara que sigui a canvi d'una miqueta de moral. És en aquests moments on hauríem de saber sortir de les nostres minúscules càpsules individuals i intentar analitzar el significat del nostre treball ¿treballem per viure o vivim pre treballar? ¿quines possibilitats perd la societat dins una cultura entregada a la producció enlloc de prioritzar també els camins de l'assaig, el coneixement, la cura o el voluntariat? ¿Encara treballem per a la nostra subsistència col·lectiva o, com va escriure Mandeville, el treball s'ha convertit en la peça clau d'un entramat més vast: «La majoria dels individus es deixen convèncer i se sacrifiquen en nom del seu propi bé, mentre que els més llestos se n'aprofiten?»

Renda bàsica

Vet aquí una proposta alternativa: la renda bàsica és una assignació monetària que rebria una població pel simple fet de tenir residència al país. Es tracta d'una gran redistribució social de molt fàcil aplicació burocràtica. El més ric del país rebria la renda bàsica, però pagaria molt més per a finançar-la. L'import seria equivalent al límit de la pobresa, cosa que significaria obrir vies per a accedir als béns bàsics sense necessitat de dependre d'un sou. És només un exemple que apunta la direcció en què haurien de dirigir-se les alternatives a la centralitat actual del treball i la idea d'autogestió com a salvació individual: és una opció col·lectiva nascuda de la gran reivindicació del món crític, la distribució de la riquesa donada la desigualtat actual. Cal saber no legitimar-la.